

Razmeđa savremene sociologije ili put ka sintezi? / The Boundaries of Contemporary Sociology or the Road to Synthesis?

Adnan Džafić

University of Sarajevo, Faculty of Political Science

Nezir Krčalo

University of Sarajevo, Faculty of Administration

Abstract

Društvena stvarnost se članovima društva pričinjava uređenom samo zato što su oni aktivno uključeni u njeno osmišljavanje. Taj period reda i uređenosti društvene stvarnosti omogućuje da ta stvarnost bude razumljiva njenim članovima. Kako bi preživjeli, oni moraju konstituirati svijet značenja i živjeti unutar njega. Bez simbola ne bi bilo ljudske interakcije niti ljudskog društva. Ali, zadatak sociologije je “dekonstrukcija” simbola i njihovih značenja i konstruiranje svijeta značenja koje usvajaju članovi društva na putu izgradnje zajednice koja teži “općem dobru”. Da nova značenja ne bi postala “ideološka mreža” pojedincima i kolektivitetima, osnov socioloških istraživanja treba biti usmjeren na tri nivoa njihove analize: epistemološko-logički, strukturalno-historijski, antropološko-ontološki. Na tom putu nužna su fundamentalna znanja društvenih i humanističkih nauka. Odabir znanja naučnih disciplina i njihovih metoda u odgonetanju simbola društvene stvarnosti biće uvjetovani potrebom trenutka.

Ključne riječi: sociologija, humanizam, činjenice, simboli, bit stvari.

Social reality appears ordered to the members of society only because they are actively involved in its creation. This period of order and regulation of social reality enables that reality to be understandable to its members. In order to survive, they must constitute a world of meaning and live within it. Without symbols there would be no human interaction and no human society. But the task of sociology is the “deconstruction” of symbols and their meanings and the construction of the world of meanings adopted by members of society on the way to building a community that strives for the “common good”. In order for new meanings not

to become an “ideological network” for individuals and collectivities, the basis of sociological research should be focused on three levels of their analysis: epistemological-logical, structural-historical, anthropological-ontological. On this path, fundamental knowledge of social sciences and humanities is necessary. The choice of knowledge of scientific disciplines and their methods in deciphering the symbols of social reality will be conditioned by the need of the moment.

Keywords: sociology, humanism, facts, symbols, essence of things

1.0 Uvod

Od šezdesetih godina XX stoljeća, kao reakcija na dominantnu funkcionalističku paradigmu nastaje niz mikrosocioloških pravaca. Od tada je moguće govoriti o “sociologijama svakodnevnog života” u užem smislu riječi. U ovu sintagmu možemo uključiti mikropravce – simbolički interakcionizam i fenomenologiju sa etnometodologijom i neke varijante marksizma (Spasić, 2004, 37). Metodološki uspon i teorijsko kolebanje (istiskivanje i vraćanje teorija o akteru) dvije su glavne odlike razvoja evropske sociologije počev od šezdesetih godina XX vijeka. Poboljšanje i raznovrsna upotreba kvantitativnih i formalizovanih tehnika (razvoj statistike, povećano korištenje teorije igara itd.) idu uporedo sa sve većim uspjehom “... mnogo kvalitetnijih pristupa (posmatranje sa učestvovanjem, životne istorije, analiza sadržaja itd.)” (Lalman, 2004, 49). Početkom sedamdesetih preovladava sociologija koja odražava posustajanje poslijeratnog modernizatorskog poleta, slabi vjera u jednakost prilika, iscrpljuju se garancije socijalne kohezije kroz magiju ekonomskog rasta, sumnja počinje da pada na institucije za čiju integratorsku logiku se podrazmijeva da služi igrama moći i dominacije. Istraživački problemi ovog perioda su: društvena klasa, nejednakosti i sukobi pospješuju vraćanje Marxu.

Od kraja sedamdesetih godina XX stoljeća u društvenim naukama događa se obrat koji znači okretanje istraživača i teoretičara samome saznanom odnosu. “Na mesto ranije preovlađujućeg modela izdvojenog posmatrača, koji neutralnim jezikom objašnjava ‘sirove’ podatke, stao je alternativni projekt, koji pokušava da razume ljudsko ponašanje onako kako se ono odvija kroz vreme i prema značenju koje ono ima za aktere” (Rosaldo, 1993, 37; Spasić, 2004, 17). Konkretnost i nezaobilaznost pojedinačnog aktera kao analitičkog fokusa usredsređuje se na pojedinačnog aktera i njegove bliske ponovljene odnose, proučava prakse i predstave pomoću kojih subjekt iz dana u dan uređuje svoj odnos prema kulturi, društvu i događajnosti. Jedino pojedinac može imati

svakodnevni život u pravom smislu riječi. Od temeljnog su značaja kategorije prostora i vremena: kako ih akteri doživljavaju, kako ih dijele i organiziraju, šta sa njima čine i kako, preko njih, ukrštaju i prepliću svoja pojedinačna djelovanja.

Osamdesete godine XX stoljeća obilježavaju razne varijante funkcionalizma, kritičke sociologije pokazuju znakove zamora. Evropa se okreće fenomenološkim i interakcionističkim perspektivama koje se razvijaju sa druge strane Atlantika. U Engleskoj spremno prihvataju ove antifunkcionalističke programe istraživanja. "1990-te predstavljaju razdoblje velike političke neizvjesnosti, intelektualne nejasnoće i raširenog društvenog straha unutar svjetskih sistema" (Hopkins i Wallerstein, 1996, 1). Dugogodišnje povjerenje Zapada u neizbježnost napretka, u izglednost da će veći napredak i veća sloboda donijeti bolje izgledе svi-ma ozbiljno je dovedeno u pitanje zadnjih godina. Brz i neujednačen tempo promjena u različitim segmentima savremenog društva kao i kri-za političkih i privrednih ustanova koja karakterizira razvijena društva u posljednjoj četvrtini XX stoljeća donosi novu neizvjesnost i osjećanje nesigurnosti, "na koje pojedinac reaguje 'hvatanjem' za ono što mu je najbliže: okvir privatnog života, neposredno okruženje, najprisnije od-nose" (Balandier, 6; Spasić, 2004, 16). U zapadnim društvima dolazi do izražaja vrijednost nepolitičke sfere privatnosti i stavljanje pitanja kvali-tete života u prvi plan. Povlaštenje stiču domeni svakodnevnog, ličnog, intimnog, emocionalnog i životnog.

U društvenim i humanističkim naukama se ublažavaju granice pre-ma drugim srodnim naukama, ali i vannaučnim disciplinama, kao što su književnost i umjetnost. "Društvene nauke su sve bliže humanistič-kim disciplinama, jer se umesto traganja za opštim objašnjavačkim zakonima preporučuje 'gust opis' pojedinačnih slučajeva" (Spasić, 2004, 19).

2.0 Epistemološko-logičko, strukturalno-historijsko i antropološko-ontološko naslijeđe u savremenoj sociologiji

U savremenom svijetu pred sociologiju se prema Spasiću (2004, 347) postavljaju sljedeći disciplinarni zadaci: odbaciti dihotomiju čovjek – priroda, budući da i u prirodnim i u društvenim naukama ima sve manje izvjesnosti, sve više se naglašava kompleksno, temporalno i nestabilno; odbaciti državu kao samorazumljivi okvir za teoretisanje i istraživanje i fokusirati se na nivo lokaliteta, regiona i transnacionalnog; prihvatiti napetost između univerzalnog i partikularnog; shvatiti objektivnost na nov način – kriza zapadne naučne objektivnosti ne može se razriješiti usvajanjem subjektivnosti, nego prihvatanjem pluralizma, diskusije i učenja.

Unutar sociologije govori se o trima pomacima: nijedan institucionalni poredak se više ne uzima kao datost, nego se prati proces njihovog “konstruisanja” kroz djelovanje uključenih aktera; naglašava se da društveni akteri nisu pasivni proizvod obrazaca i struktura, već su autonomni sudionici u njihovom formiranju; značaj moći i aspekt simboličkog konstruiranja stvarnosti u oblikovanju institucionalnih poredaka. “Nova” sociologija prati ove promjene u društvenoj stvarnosti, s druge strane odražava izmijenjen teorijski ambijent.

Koje naslijeđe klasične sociologije bismo danas mogli izdvojiti kao operativno i koje elemente klasične sociološke teorije treba mijenjati? Imanuel Wallerstein, razmatrajući tok razvoja sociološke analize od osnutka discipline do danas, smatra da možemo navesti kontinuitet triju socioloških aksioma oko kojih se većina sociologa slaže. U te aksiome ubrajamo realnost društvenih činjenica (Durkheim), trajnost društvenih sukoba (Marx) i postojanje legitimacijskih mehanizama za obuzdavanje sukoba (Weber). “Suvremena socijalnoznanstvena misao prihvaća ali i nadilazi tako definiranu kulturu sociologije” (Kalanj, 2005, 34). Unutar analize razvoja socioloških ideja, Wallerstein ukazuje na šest ključnih izazova koji se postavljaju za klasičnu sociološku “aksiomatiku”: uključivanje freudovskog izazova u sociološku kulturu; izazov eurocentrizma

koji je rezultirao preispitivanjem sviknutih pojmova u zapadnoj teorijskoj kulturi; izazov poimanja vremena kao društvene konstrukcije; izazovi prirodnih znanosti što pridonosi premoštavanju jaza između prirodnoznanstvene i humanističke kulture; izazov feminizma; izazov prijepora o modernosti koji je izazvao problematizaciju tog pojma, njegova sadržaja i njegovih raznih recepcija u teorijskoj misli i kulturi. “Ti su izazovi indicirali ograničenost klasične sociološke baštine, objelodanili krizu kontinuiteta i istodobno proširili perspektivu kontinuiteta sociološke znanosti” (Kalanj, 2005, 35). Rezultat rekonstruiranja takve sociološke misli je poziv na prevladavanje devetnaestovjekovne konstruirane misli o razdvojenosti autonomnih oblasti ekonomskog, političkog i društvenog života. Današnji znanstveni svijet je svijet u kojem se ruši ontološko razlikovanje između čovjeka i prirode i u kojem država više nije jedina i osnovna granica društvenog djelovanja. Danas u društvenoj teoriji napatost između pojedinačnog i množvenog te pojedinačnog i univerzalnog predstavljaju trajnu značajku ljudskog društva, a naučna objektivnost relevantna je samo u svijetu razvojno shvaćenih premisa znanosti.

Kriza kontinuiteta predstavlja otvorenu perspektivu i poziv za jedinstvo i pluralizam društvenih nauka. Spoznajni, historijsko-naučni i pedagoški okviri su najprimjereniji za tematizaciju današnjeg značenja klasičnih socioloških teorija (Berthelot, 2001, 458-501; Kalanj, 2005, 35).

Razvojne institucionalne domene u oblasti svjetskih sistema Wallerstein naziva “vektorima” svjetskih sistema, u smislu niza procesa koji osiguravaju kontinuitet razvojnih strukturnih okvira unutar kojih se odvija društvena aktivnost.

“Unutar svog historijskog postojanja, svjetski sistem je razvio šest takvih različitih ali neodvojenih vektora: međudržavni sistem, strukturu svjetske proizvodnje, strukturu svjetske radne snage, oblike svjetskog humanog blagostanja, društvenu koheziju među državama i strukture znanja.” (Hopkins i Wallerstein, 1996, 2)

Svi ovi vektori se razvijaju u odnosu na druge vektore kao cjeline, a ne u izolaciji jednih od drugih. Čine jedinstvenu, nesavršenu organsku cjelinu unutar koje transformacija bilo kojeg elementa ili odnosa među elementima utiče na druge. Institucionalni vektori od 1945. do 1967/1973. stvaraju strukuru hladnog rata; od 1967/1973. do 1990. dolazi do promjene u međudržavnim sistemima. Svjetska radna snaga i svjetska proizvodnja kreću se u smjeru ekspanzije, integracije i polarizacije. Najveći uspon države blagostanja događa se u periodu od 1945. do 1967/1973. i predstavlja period svjetskog blagostanja čovječanstva. Država blagostanja doživljava slabljenje i pad razvojnog poleta u periodu od 1973. do 1990. Društvena povezanost država od 1967/1973. predstavlja razdoblje univerzalnog oslobođenja. Slijedi period mirovanja od 1973. do 1990. U strukturi znanja odvija se proces oblikovanja konsenzusa od 1945. do 1967/1973. Međutim, razdoblje od 1973. do 1990. obilježeno je suprotstavljenošću i transformacijom u znanstvenim paradigmatama i svijet se nalazi u tranziciji ka novim društveno-humanističkim paradigmatama znanja i socijalne kohezije.

Tri nivoa sociološke analize: epistemološko-logički, strukturalno-historijski, antropološko-ontološki i danas predstavljaju osnov socioloških istraživanja. Predmet istraživanja savremenih socioloških pravaca je isti, drugačije su teorijske pretpostavke. Iste društvene datosti se analiziraju putem drugačijih pojmovnih okvira koji imaju drugačije značenje. "... mijenja se struktura činjenica na kojima se osniva istraživanje" (Supek, 1983, 32-35).

3.0 Aktualni izazovi savremene sociologije

Pitanja o svjetskoj politici, degradaciji okoliša, društvenoj i ekonomskoj nejednakosti i kulturnim promjenama predstavljaju područja istraživanja današnjice u društvenim naukama. Proučavanje razvoja kreće se u smjeru istraživanja od globalnog terorizma do rasta transnacionalnih kompanija. Promjene zauzimaju novo mjesto s novim intenzitetom kroz

napredak novih tehnologija i prakse zaposlenja. Ovo su sve pitanja koja su u centru pažnje društvenih nauka, a reflektiraju se na svakodnevni život, naš osjećaj o tome ko smo u kontaktu s našim prijateljima, porodicama, radnim kolegama.

Veze između globalnog i svakodnevnog iskustva pomažu nam u oblikovanju smisla u svakodnevnom životu i nude moguće odgovore za razumijevanje toga što je važno. To su područja iskustva koja se mijenjaju i oko kojih se najviše vode debate i oblikuju sukobi. Unutar jedne generacije moguće je pratiti različite oblike porodičnog života, iskustva plaćenog rada, seksualnih odnosa i oblika etničke i kulturne raznolikosti. Pitanja o identitetu, državljanstvu – uključenosti i isključenosti, konzumerizmu, rasi, porijeklu i globalizaciji predstavljaju centralne istraživačke probleme društvenih i humanističkih nauka u savremenom svijetu.

Produženje životnog vijeka – pitanja organizacije brige za stare kao i plaćanja usluga za isto, porast broja stanovnika starije dobi, ukupan porast stanovništva zbog imigracije, pad broja novorođenih, odlaganje vremena za zasnivanje bračne zajednice, veća participacija žena u visokom obrazovanju i tržištu rada predstavljaju elemente promjene savremene porodice. Demografske promjene povezane su sa društvenim, ekonomskim i političkim promjenama. Tržište rada je izmijenjeno zbog promjena u oblicima proizvodnje i potrošnje, naročito u promjenama teške manufakturne industrije koju karakterizira puno radno vrijeme, i prelazak na sektor usluga. Porast multikulturalnih društava postavlja pitanje o nacionalnim identitetima, postavljaju se zahtjevi o propitivanju nekih tradicionalnih ideja o tome ko smo mi, te o novim područjima društvenog i političkog. Kao što navedene promjene mijenjaju ljudsku svakodnevnicu dešavaju se i značajne promjene u izvorima informacija za razumijevanje ovih promjena. Dovode se u pitanje tradicionalni izvori ekspertize. “Tradicionalni izvori ekspertskog znanja u institucijama države i medicine, nauke i institucionalne religije zamijenjeni su sa mnoštvom alternativnih i komplementarnih izvora znanja, koja sadrže

novu ekspertizu samopomoći i savjeta za održavanje veza među ljudima” (Woodward, 2003, 4).

Promjene koje transformiraju društveni i politički život u dvadeset prvom stoljeću najuočljivije su u istraživanjima problema identiteta, državljanstva i društvenog poretka, procesa proizvodnje i potrošnje, mobilnosti i uloge mjesta porijekla i rase, šansi i nejednakosti u globalizirajućem svijetu. Promjene u strukturi i funkcioniranju države blagostanja, problemi u osiguravanju proklamiranih socijalnih prava nacionalnih država, napredak tehnologije, osobito u vezi s genetikom i reproduktivnim tehnologijama, izazivaju tradicionalne ideje o tome ko ima status državljanstva. Obiteljske strukture i priroda plaćenog posla te obrasci zapošljavanja su promijenjeni, kao i kampanje politike identiteta.

U vremenima koja se mijenjaju dolazi do povećanog kretanja i migracija preko državnih granica, ali i do društvenih, kulturnih, političkih i ekonomskih promjena u obiteljima, zaposlenju i svakodnevnom životu. “... analiza koristi neke strukture koje komuniciraju s osobnim iskustvom i ilustriraju načine na koje je ljudsko djelovanje oblikovano od strane društvene, političke, kulturne i ekonomske strukture kao i oblikovanje istih struktura putem ljudskog djelovanja” (Woodward, 2003, 75).

Kao posljedica prethodno uočenih procesa, društvene nauke i sociologija usmjeravaju analizu ka istraživanjima stepena do kojega je naizgled privatni svijet emocija oblikovan javnim okvirom interakcije, normi, vrijednosti i diskursa (ljubav, stid i neugoda); značenju pojma dom i važnosti rutina u našim svakodnevnim životima. Koncept vremena i organiziranje vremena kao sveprožimajuće slike svakodnevnog života. Od vremenskog slijeda poretka koji je nametnut vremenom na satu do načina na koje nastojimo podriti ovakav slijed, praveći, trošeći i gubeći vrijeme. Postavljaju se i drugačija istraživačka pitanja, a jedno od njih je i sljedeće: Kako naši dnevni rasporedi strukturiraju naše živote i reguliraju naše ponašanje? U domen analize društveno strukturirane prakse uključuju se prakse zajedničkog ručanja, istraživanje zdravlja,

bolesti i onesposobljenosti, koji utječu kao faktori našeg iskustva svakodnevnog života. Prakse bolesti dramatično utječu na naše upravljanje društvenim situacijama. Ali da li se ovdje radi samo o fizičkim nedostacima ili se, također, radi o stavovima ostalih učesnika interakcije i oblikovanju društvenog svijeta? Kako ljudi shvataju da su se razboljeli, kako doživljavaju svoje stanje i kako izgledaju drugačije u odnosu na normalno zdravstveno stanje može evocirati određene zanimljive društvene reakcije. Kupovanje i konzumeristička slika svakodnevnog života posmatraju se u kontekstu rituala i rutina kupovanja domaćica u odnosu na rituale odlaska u kupovinu koje akteri obavljaju sa prijateljima. Jesu li ovi uobičajeni procesi strukturirani? Koja pravila važe za kupovinu darova i šta očekujemo zauzvrat? Da li proces darivanja može predstavljati funkciju cementiranja društvenih odnosa?

Praznici, putovanja i slobodno vrijeme postaju primjeri načina na koje pokušavamo pobjeći od rutina svakodnevnog života (Scot, 2009, 8). Unutar ponašanja u svakodnevnicu zapravo se nastoji doći do odgovora na pitanja

(...) kako se donose odluke, kako se stvaraju rutine i kako se slijede ili krše pravila. Važeća pravila rutine i pravilnosti u ponašanju proučavaju se na način da nam ukazuju kako su okolnosti društveno organizirane. Promatranje izvan površine i naizgled uočljivog, da bi se otkrila značenja koja stoje iza toga. Zašto imamo pravila za različite situacije, kako su ta pravila formirana i zašto ih slijedimo? Suprotstavljanje pretpostavkama koje se uzimaju zdravo za gotovo. (Zašto se društvene norme poštuju kao i nivoi kršenja normi?) (Scott, 2009)

“Emocije, dom, vrijeme, ručanje, zdravlje, kupovanje i slobodno vrijeme predstavljaju krajolike u kojima ljudi provode (izvode, reproduciraju i povremeno mijenjaju) svoj društveni život iz dana u dan” (Scott, 2009, 1). Moren navodi četiri tipa prostora svakodnevnicu: radni prostor, urbani / mobilni prostori, prostori stanovanja i nemjesta (prijevozna sredstva i uslužne stanice) (Moren, 2011).

“Analiza kršenja normi je značajna ne samo u smislu njihovih posljedica za individue (gubljenja obraza, osjećanja stida, nadoknađivanja štete), već i u smislu društvene reakcije koju izazivaju” (Scott, 2009, 6). Posmatranje funkcioniranja i struktura društvenog poretka

(...) nam pomaže razumijevanju zašto se ponašamo u skladu sa pravilima određeno vrijeme i kako to ponašanje oblikuje smisao društvenog poretka i kontinuiteta. Na kraju, izazovi se odnose na instance kršenja normi koje smo prethodno naveli: ‘(...) odstupanja koja potvrđuju pravila’ i koja objašnjavaju vrijednosti određene grupe. Ovakvi akti kršenja normi i reakcije koje izazivaju pomoći će nam da razumijemo ko se smatra devijantom ili konformistom, koje su vrijednosti važne i kako se održavaju. (Scott, 2009, 7)

Fokusiranje na pitanje kako prakse, koje se nalaze u svakodnevnom životu, pomažu u stvaranju, održavanju i reproduciranju društvenog svijeta. Društveni poredak – stukture i osnovna pravila; interaktivni rituali i rutine; i izazovi sviknutom pomaže nam razumijevanju svakodnevnice i naših ponašanja u okviru iste, kao i razloga za isto ponašanje (Scott 2009: 9).

U savremenoj analizi institucionalno omeđenih okvira ponašanja individua i grupa razne ideologije još uvijek snažno oblikuju naše razumijevanje svijeta i našeg mjesta u njemu, što posljedično oblikuje društvenu akciju (Malešević, 2006). U svojoj analizi promjene institucionalne kontrole ponašanja pacijenata u totalnim i novooblikovanim tipovima institucija, a što je direktna posljedica promjena društvenog razvoja ili promjena idejnih i ideoloških paradigmi u modernom i kasnom modernom društvu, Scott tvrdi da

(...) dok stanovnici totalnih institucija ne predstavljaju samo poslušna tijela, nego i potencijalne pobunjenike, pacijenti u novoformiranim institucijama uočavaju da je njihova izvedbena autonomija narušena disciplinom interaktivnog poretka. (2011, 245)

Morfogenetički pristup (Archer) i Giddensova teorija strukturacije slažu se u tome da akcija i struktura pretpostavljaju jedna drugu: strukturalno precrtavanje neraskidivo je utemeljeno u praktičnoj interakciji. Oba stanovišta slažu se u tome da je društvena praksa neizbježno oblikovana nepriznatim uslovima akcije i da generira nenamjeravane posljedice koje oblikuju kontekst sljedstvene interakcije.

Temeljno teorijsko stanje sociologa izravno ovisi o temeljnom ljudskom iskustvu društva: naporni zadatak razumijevanja veze između strukture i agencije uvijek će zadržati ovu središnju vrijednost jer ona proizlazi iz onoga što društvo intrinzično jest. Niti je problem ograničen na osobe koje izričito proučavaju društvo, jer se svako ljudsko biće suočava s njima svaki dan svog društvenog života, takva je ambivalencija u svakodnevnom iskustvu običnih ljudi potpuno autentična (Archer, 1995, 1-2).

4.0 Humanističko naslijeđe i institucionalni okviri agensnosti

Tri naša glavna problema u društvenoj teoriji zapravo su međusobno povezana. To su “problem strukture i agencije”, “problem subjektivizma i objektivizma” i “problem agencije”. Sve ovisi, na različite načine, od uzročnih moći ljudi, njihove prirode, i djelotvornosti od različitih načina na uzročnim silama ljudi, njihovoj prirodi, nastanku i djelotvornosti, što znači da se dužno priznanje daje svojstvima i moćima stvarnih ljudi koji se pojavljuju u stvarnom svijetu, što nadilazi sadašnje siromaštvo socijalne teorije (Archer, 2000, 306). Ova ponuda eksplicitne artikulacije univerzalističkog načela čovječanstva ostaje iznimno rijetka u savremenoj sociologiji i socijalnoj teoriji, a sociologija joj je potrebna gotovo pola stoljeća da se ponovo pozabavi tim problemom. Archer je zainteresiran da izričito objasni princip humanosti, jer je ovo nužan korak za uspješno postavljanje temeljnih socioloških pitanja o odnosima strukture i akcije.

Načelo čovječanstva efikasno omogućava društveni život – u svojoj vlastitoj formulaciji “nema ljudi: nema društva” – i ona također tvrdi da je naše čovječanstvo ostalo neovisno i prema tome nesvodivo samo

na društvene i kulturne snage (Chernilo, 2017, 183). Zauzvrat, to ju je natjeralo da, empirijski i teoretski, istražuje naše ljudske moći refleksivnosti i unutaršnjeg razgovora, jer one postaju jedinstvena i specifična sposobnost ljudskog životu u društvu (2003, 2007, 2012).

Slijedeći Archer, možemo reći da je eksplicitni argument o čovječanstvu sastavni dio sociološkog razumijevanja društvenog života. Da je raspakiranje univerzalističkog principa čovječanstva nužan zadatak za sociološka istraživanja. Iako to nije zadatak koji sociologija može sama ispuniti, ona jednako tvrdi da razumijevanje čovjekovog specifičnog doprinosa društvenom životu nije marginalno filozofsko pitanje koje se mora dodati odgovarajućem sociološkom istraživanju; radije je sastavni dio same sociologije.

Univerzalni i neprekidni osjećaj za sebe, predsocijalne moći ljudskih bića čija aktualizacija djeluje samo u društvu i naš odnos s praktičnim poretom. Njen noviji rad na refleksivnosti i unutaršnjem razgovoru tada će se pojaviti kao vodeća dimenzija koja objašnjava ono što je jedinstveno u ljudskim bićima (Cernilo, 2017, 184).

Neki RI još uvijek postoje, naravno – zatvori, bolnice, domovi za brigu i tako dalje – ali oni pokazuju samo relativno mali dio onih koji se smatraju oštro potrebnima ili problematičnim, a u svakom su slučaju postali rehabilitacijski i usmjereniji na dobrobit. RI-ovi su institucionalna mjesta na koja se ljudi povlače za razdoblja samorefleksije, obrazovanja, obogaćivanja i reformi, u potrazi za holističkim samousavršavanjem i u kojima je interakcija članova presudna za proces ponovnog pronalaska. Nastale su tokom prošlog stoljeća, dijelom kao posljedica institucionalne rekonfiguracije, ali i kulturne klime kasne moderne, s naglaskom na individualnom postignuću, osobnom ispunjenju i hiperrefleksivnosti.

Kao što Giddens (1991) tvrdi, sebstvo je postalo projekt na kojem će se stalno raditi; krajnji rezultat (Scott, 2011, 235) ugrađen je u našu životnu politiku kao prikaz autonomije, autentičnosti i samokontrole. Iako se takvi argumenti najočitije odnose na imućne, bijele srednje

klase, koje imaju resurse (vrijeme, novac i kulturni kapital) potrebne za sudjelovanje u onome što bi se, doduše, moglo smatrati poprilično samozadovoljnim postupcima “zabrinutih dobro”, širi principi koje RI slave su kulturološki prodori putem medija, interneta i drugih sfera “informatijskog doba” (Castells, 2000; Scott, 2011, 236)

4.0 Zaključak

“Okret” koji je načinio M. Heidegger svojim konceptom tu-bitka (njem. *Da sein*) ozbiljno je doveo u pitanje jedan od centralnih pojmova klasične filozofije, pojam subjekta: Heidegger poriče identitet subjekta, tj. predstavu da on predstavlja skup trajnih i nepromjenljivih svojstava koja ga i čine istim. Umjesto toga, tu-bitak znači stalno vlastito samoodređivanje u društvenom kontekstu. Time je ozbiljno osporena i predstava o subjektu potpuno uslovljenom spoljnim svijetom, koja je inače u osnovi pozitivizma. Ovim je također istaknuta i prilična praznina i lišenost značenja one “matematičke” slike svijeta koju pozitivizam, po uzoru na prirodne nauke, nastoji da stvori o društvu.

Ono što bismo danas mogli izdvojiti kao operativno od naslijeđa klasične sociologije je: ublažiti granice prema drugim srodnim naukama, odbaciti dihotomiju čovjek – priroda i pozabaviti se realnošću društvenih činjenica. Govoriti o zakonitostima prirode i društva, o “društvenoj materiji” i njenoj negaciji, o čovjeku i njegovom duhovnom uspinjanju te psihičkim stanjima i frustracijama, slabim i pravilnim intuicijama itd. može samo sociologija čija je epistemološka osnova fenomenologija, a metod u spoznaji “društvenih činjenica” fenomenološka redukcija putem koje se spoznaje bit (*eidōs*) stvari. Jer, samo vlastitim duhovnim pregnućem sociolozi mogu dovesti u skladnost ili jedinstvo naučna saznanja sa izvornom ljudskom naravi koja sama po sebi teži tom cilju, a rečena skladnost bi se ogedala u spoznaji koja bi bila svjedočanstvo o jedinstvenoj “ slici svijeta” u čovjeku i u kosmosu. Hegelovim jezikom rečeno, istovjetna umna osnova prožima cjelokupnu Stvarnost, i prirodnu i društvenu.

BIBLIOGRAFIJA:

1. Beck, Ulrich (2001): *Pronalaženje političkog – prilog teoriji refleksivne modernizacije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Brubejker, Rodžers, Frederik Kuper (2000): “S onu stranu ‘identiteta’”. Beograd: *Reč*, 69/15.
3. Bryant D. Clifton i Peck L. Dennis (ur.) (2007): *21st Century Sociology: A reference Handbook*. California: Sage Publications.
4. Castells Manuel (2002): *Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing.
5. Castells Manuel (2003): *Kraj tisućljeća*. Zagreb: Golden marketing.
6. Chernilo, Daniel (2017): *Debating humanity, Towards a Philosophical Sociology*. Cambridge University Press.
7. Giddens, A. (1979): *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction*
8. Giddens, Anthony (1998): *Posledice modernosti*. Beograd: Filip Višnjić.
9. Gidens, Entoni (2005): *Odbegli svet*. Beograd: Stubovi kulture.
10. Gidens, Entoni (2005): *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
11. Gofman, Erving (2000): *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopoetika.
12. Gofman, Erving (2009): *Stigma, zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
13. Gofman, Erving (2011): *Azili*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
14. Hopkins K, Terenca, Wallerstein Immanuel (ur.) (1996): *The age of Transition, Trajectory of the World-System, 1945-2025*. Zed Books: Pluto Press, u: *Social Analysis*. London: Macmillan.
15. Kalanj, Rade (2005): *Savremenost klasične sociologije*. Politička kultura: Zagreb.
16. Kusenbach, Margarethe, Paulsen, E. Krista (ur.) (2013): *Home-International Perspectives on Culture, Identity and Belonging*. PL Academic Research. Frankfurt: Peter Lang GmbH.
17. Malešević, Siniša (2006): *Identity as Ideology*. New York: Palgrave.
18. Moran, Džo (2011): *Čitanje svakodnevnice*. Beograd: Biblioteka XX Vek.

19. Ritzer, George (2009): *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. Beograd: Službeni glasnik.
20. Scott, Susie (2009): *Making Sense of Everyday Life*. Cambridge: Polity Press.
21. Scott, Susie (2011): *Total Institutions and Reinvented Identities*, Palgrave Macmillan, Hampshire
22. Tom Brock, Mark Carrigan and Graham Scambler (2017), *Structure Culture and Agency, Selected Papers of Margaret Archer*. London: Routledge.
23. Archer, Margaret (1995): *Realist Social Theory: The morphogenetic approach*. Cambridge University Press.
24. Archer, Margaret (2000): *Being human: The problem of agency*. Cambridge University Press.
25. Spasić, Ivana (1998): *Interpretativna sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
26. Spasić, Ivana (2004): *Sociologije svakodnevnog života*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
27. Supek, Rudi (1983): *Zanat sociologa*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Woodward, Kath (2002): *Understanding Identity*. London: Arnold-Hodder Headline Group.
29. Woodward, Kath (2003): *Social Sciences – The Big Issues*. London, New York: Routledge.